
РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР – КРИЗИСНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА НА ДЕСЕТИЛЕТИЕТО

Стоян Проданов¹

Стефан Станимиров²

^{1, 2} Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България

E-mail: ¹ s.prodanov@uni-svishtov.bg; ² s.stanimirov@uni-svishtov.bg

Резюме: Настоящото изследване е съсредоточено върху развитието на българския застрахователен пазар през второто десетилетие на ХХ век. Последователно се дебатира проблемите на връзката между глобалния финансов сектор, застраховането и фазите на икономическите цикли; дебатът за значението на финансовия сектор и застраховането за икономическото развитие; установяването на корелационни връзки и зависимости между динамиката на БВП и динамиката на Брутния премиен приход (БПП) в сектор Общо застраховане в България за периода 2007–2019 г., като се лансират проспективни разсъждения и оценка за ефекта от глобалната пандемия COVID-19 върху българския застрахователен пазар. Линейният модел при реалистичен сценарий формира спад на БПП от 18,2%, при рецесия от 9,0% за БВП. Допълнително се оценява и дава изведена чрез модел прогноза, че спад от 12,4% до 25% на БПП от задължителната застраховка на автомобилистите „Гражданска отговорност“ (при посоченото ниво на рецесия за БВП) ще има разрушителен ефект за българския модел на общото застраховане, заради невъзможността да се изпълняват социалните функции на тази застраховка като защитата на пострадалите при пътнотранспортни произшествия.

Ключови думи: икономически растеж, застрахователен пазар, общо застраховане, Гражданска отговорност на автомобилистите, COVID-19.

Тази статия се **цитира**, както следва: **Проданов, С., Станимиров, С. (2020).** *Развитие на българския застрахователен пазар – кризисни предизвикателства на десетилетието.* Народно стопански архив, (2), с. 15-32. URL: www2.uni-svishtov.bg/NSArhiv

JEL: A11, Q01, Q10, Q13, Q18.

* * *

Въведение

Финансовият сектор е глобалният барометър на икономическия растеж, показващ смяната на икономическите цикли, ускоряването и забавянето на икономическия прогрес, тенденциите в развитието на държавите, регионите и стопанските сектори. Финансовата индустрия или финансовият сектор посредничи в процеса на ефективно ресурсно разпределение между отделните стопански отрасли в икономиката, като снижава транзакционните разходи и решава проблема с асиметричната информация. В допълнение, финансовият сектор играе ролята на основен риск мениджър в икономиката, както и в процесите на опосредстване на транзакциите на стопанските субекти и на трансформация на спестяванията в инвестиции. Финансовите посредници разполагат с необходимите ресурси (финансови, човешки, ноу-хау), за да реализират значими икономии от мащаба при оценяването, избора и последващия мониторинг на инвестиционните проекти. Същевременно диверсификацията между голям брой финансирани проекти или застраховането на голям брой обекти води до снижаване на риска за отделния проект. Така финансовият сектор повишава производителността, улеснява инвестиционния процес, оптимизира управлението на риска и влияе позитивно върху икономическото развитие.

Финансовият сектор обхваща банковия и небанковия финансов сектор. Към банковия финансов сектор в България се включват Централната банка и търговските банки, а към небанковия финансов сектор – застрахователните дружества, пенсионноосигурителните дружества, инвестиционните дружества, акционерните дружества със специална инвестиционна цел, лизинговите дружества, дружествата, специализирани в кредитирането, както и небанковите инвестиционни посредници. Важна част от небанковия финансов сектор е застрахователният сектор, подпомагащ важната за всички стопански субекти функция по управлението на риска и създаващ стабилен поток от инвестиции.

1. Глобалният финансов сектор, застраховането и фазите на икономическите цикли

Икономическата активност се променя съществено в зависимост от икономически цикли. Фазите на икономическия цикъл влияят на икономическия растеж, инфлацията, заетостта, търсенето и предлагането на блага, както и на цените на застрахователните услуги и на финансовите инструменти. За да функционират добре финансовият и вчест-

ност застрахователният сектор в условията на неизбежна, очаквана циклична криза, надзорната дейност на държавата се променя и адаптира.

Глобалният финансов сектор премина през няколко икономически цикъла през последните няколко десетилетия. През 70-те години на XX век финансовата индустрия преживя период на стагнация. Последните две десетилетия на изминалия век се характеризираха с устойчив, макар и неравномерен растеж. В началото на новото хилядолетие азиатската финансова криза засегна пазарите на финансови услуги. Последва възстановяване на растежа до настъпването на Глобалната финансово-икономическа криза от 2007–2009 г., довела до негативни икономически ефекти, сходни с тези от времената на Голямата депресия в края на 20-те години на XX век. Последните десет години на неизменен растеж приключиха безапелационно в края на 2019 г. с появата на екзотична причина – глобална пандемия от корона вирус. Тази глобална здравна криза доведе целия свят до невиждана в най-новата история икономическа криза, чието развитие и последици са все още неизвестни и създаващи огромна несигурност на пазарите.

От началото на новото хилядолетие българският застрахователен сектор започна процес на интегриране в европейското застраховане. Този процес се ускори с пълноправното членство на България в Европейския съюз, започнало на 1 януари 2007г. Показателите за развитие на застрахователния пазар у нас отбелязаха бързо нарастване и макар да стартираха от много ниска база, се доближават до тези на страните от Централна и Източна Европа и скъсяват дистанцията до показателите на развитите икономики. Интеграцията на българската икономика в европейската оказва дългосрочен позитивен ефект върху икономическия прогрес и благосъстоянието на фирмите и домакинствата, а оттам – върху застрахователната активност. Възприемането на добрите управленски практики и на пруденциалния финансов надзор е ключово за застрахователната интеграция и има изразено антициклично действие по европейски образец. От друга страна, развитието на българския застрахователен пазар е „носител“ на пазарни шокове от Европа и е функция на успешното, устойчиво развитие на европейския застрахователен пазар. Съвсем очаквано, пандемичната обстановка в целия Европейски съюз постави сходни предизвикателства и рискове, както и сходни решения пред застрахователните сектори на европейските държави.

Обект на настоящата статия е българският застрахователен пазар на общо застраховане, а негов предмет – аналитичните зависимости и връзки между застрахователния сектор и икономическия растеж в България, включително пазарната реакция на общото застраховане за

бързото кризисно охлаждане на икономиката. В настоящото изследване се обследва развитието на застрахователния пазар в периода 2007–2019 г. и се прави опит да се прогнозира мащабът и силата на ефектите на глобалната пандемия от COVID-19 върху българската икономика и общото застраховане. Избраният период предлага свидетелства за връзките между икономическото развитие и развитието на общото застраховане във времето на финансово-икономическата криза 2008–2009 г. и посткризисния период, както и в последния период на икономически растеж 2014–2019 г.

Формулираме изследователската теза, че изследването на динамиката и структурата доказва дългосрочната устойчива връзка на застрахователния пазар в България и темповете на икономически растеж в страната. Едновременно с това, безпрецедентната глобална пандемия ще повлияе негативно на икономическото развитие и на застрахователния сектор, като се прогнозира висок спад на пазара на общо застраховане.

2. Значение на финансовия сектор и застраховането за икономическото развитие

Още преди век Йозеф Шумпетер забелязва и включва в теоретичния модел на икономическия растеж значението на финансовия сектор за икономиката (Schumpeter, 1911). В своя основополагащ труд за детерминантите на икономическия растеж Робърт Солоу посочва, че икономическият прогрес е пряко свързан и зависещ предимно от технологичния прогрес, а не от ръста на населението или натрупването на спестявания (Solow, 1957). Не толкова ентусиазиран е Голдсмит, който в свое мащабно изследване посочва, че съществува зависимост между финансовото и икономическото развитие, но тя едва ли е причинно-следствена (Goldsmith, 1969).

В ендегенния модел на растежа Кинг и Ливайн доказват позитивната връзка между финансово и икономическо развитие, което авторите отдават на рационалната селекция на проекти и иновации от страна на финансовата система, на мобилизацията на спестявания и на подобрената икономическа ефективност (King & Levine, 1993A), (King & Levine, 1993B). Русо и Вутипададорн изследват група от нововъзникващи азиатски икономики и доказват съществуването на силна положителна връзка на финансовия сектор към икономическото развитие (Rousseau & Vuthipadadorn, 2005). В други изследвания се констатира подобна зависимост, но с добавяне, към позитивното влияние на финан-

совия сектор, на ролята на институционалната среда и опазването на правата на кредиторите върху растежа (Levine, 1997), (Gaff, 2000).

При изследване значението на финансовия сектор за икономиките на страни с различна степен на развитие, някои автори установяват нееднаква зависимост за ефектите от финансовото развитие. В общия случай позитивното влияние е резултат от подобряването на производителността или натрупването на капитал (Fink, Haiss, & Mantler, 2005). Риоха и Вълев установяват, че в нововъзникващите икономики натрупването на капитал е двигателят на растежа от страна на финансовия сектор, докато при развитите икономики водещ фактор е подобряването на производителността (Rioja & Valev, 2004). Развитието на финансовата система в Европейския съюз има статистически значим, различен за старите и новите членки, позитивен ефект върху растежа, но съществува и негативен ефект, особено при по-големите икономики, който генерира потенциални рискове (Герунов, 2014). Укрепването на финансовия сектор на развиващите се икономики в условията на либерализация на пазарите успява да преодолее разрыва в познанието (knowledge gap) и да доведе до конвергенция на развиващите се и развитите икономики (Goldberg, 2007). Конвергенцията на финансовия сектор между развиващите се и развитите икономики се доказва, но позитивните ефекти избледняват при достигане на средно развитие на финансовия сектор, а при достигане на високо финансово развитие – пренебрежимо слаби (Bahadir & Valev, 2015).

Позитивната връзка между финансовото и икономическото развитие е тествана и доказана в голям брой изследвания, поради което се приема от повечето автори в тази научна област. Изследванията показват и по какъв начин развитието на финансовата система генерира растеж, кои са основните двигатели на икономически прогрес и какви са нюансите във връзката „финансово развитие – икономическо развитие“ за страни с различия в институционалното развитие, размера на финансовия сектор, степента на икономическо развитие, културните и религиозните особености.

Позитивната връзка между развитието на застрахователния сектор и икономическото развитие е не толкова често изследвана. Адамс и колектив анализират на база 170-годишен период взаимовръзките на банковия сектор, застраховането и икономическия растеж в Швеция (Adams, 2005). Кагльр и Офогхи изследват застраховането и икономическото развитие по примера на Великобритания (Kugler & Ofoghi, 2005), а Ранаде и Ахуджа разглеждат влиянието върху спестяванията през призмата на застрахователната реформа в Индия (Ranade & Ahuja, 2001).

В своя анализ на девет развити пазарни икономики от ОИСР Уорд и Цурбрюг установяват, че в някои страни от извадката застраховането е фактор за икономическия растеж, а за други е валидна обратната зависимост. Освен това те заключават, че тези зависимости са специфични за отделните страни и наличието на една или друга връзка зависи от множество национални характеристики (Ward & Zurbruegg, 2000). В изследванията на Арена и на Уеб и колектив се търси и доказва позитивната връзка между застраховането, банковия сектор и фондовата борса (Arena, 2006), (Webb, Grace, & Skipper, 2002). Повечето изследвания са насочени към разкриване на влиянието на застрахователния сектор като предлагащ застрахователно покритие, измерван чрез премийния приход. Каталан и колектив се фокусират за първи път върху другия основен двигател на растеж в застраховането – инвестициите, които правят институционалните инвеститори в лицето на застрахователните компании (Catalan, Impavido, & Musalem, 2000).

Финансовият сектор насочва ресурсите в икономиката от спестители към инвестиционни проекти, при което изпълнява следните важни функции:

- a. извършва наблюдение и мониторинг на търсещите капитали, подобрявайки алокацията на ресурси в икономиката;
- b. мобилизира спестявания;
- c. намалява цената на капитала, като снижава разходите посредством икономията от мащаба и специализацията;
- d. обезпечава управлението на риска и ликвидността (Wachtel, 2001).

Застрахователният сектор като влизащ в състава на финансовия небанков сектор е предимно предлагащ застрахователно покритие, както и институционален инвеститор (Ерусалимов & Василев, 2018). Застрахованите плащат премия и получават застрахователно покритие срещу определени рискове. В застраховането случайните събития подлежат на управление посредством разпределянето на неблагоприятните последици за даден застрахован върху съвкупност от множество застраховани, засегнати от риска. При настъпването на определени случайни неблагоприятни събития или условия, описани в застрахователния договор, застрахователят дължи изплащане на обезщетение или сума. Общото застраховане преди всичко предлага застрахователно покритие и улеснява пазарните механизми за избор и финансиране на рентабилни инвестиционни проекти. Животозастраховането е предимно институционален инвеститор и успешно мобилизира спестявания, като ги кумулира като големи инвестиционни потоци. Хайс и Сюмеги изтъкват, че ин-

ституционалната структура, законодателството и регулациите, пазарната структура и демографските и социални характеристики на населението предлагат различни начини за взаимодействие на застраховането с икономиката (Haiss & Sümegi, 2008).

Посредством трансфера на риск застрахователните компании защитават от загуби на активи или доходи стопански субекти от всички сектори на реалната икономика. В условията на прехвърлен към застрахователите риск фирмите могат по-уверено да разработват нови проекти, технологии и пазари, което стимулира икономическото развитие. От друга страна, след рисковия трансфер потреблението е устойчиво и нарастващо на база запазването на стойността. Застрахователният сектор в повечето развиващи се и развити икономики е с нарастваща тежест във финансовата индустрия и нарастващо значение за икономиката. Застрахователните компании са едни от големите институционални инвеститори, с все по-голяма тежест в инвестициите на капиталовия пазар и на пазара на недвижимости.

3. Зависимост между динамиката на БВП и динамиката на БПП общо застраховане в България за периода 2007–2019 г.

Брутният премиен приход през периода нараства 2 пъти – от 1520 млн. лв. за 2007 г. до 2911 млн. лв. през 2019 г. Средногодишното нарастване на БПП е със 107 млн. лв. През периода 82,5% от БПП е реализиран от общото застраховане, като на него през 2009 г. се падат 86,6% от БПП, но през следващите години намалява и през 2019 г. делът му е вече 82,9%. Макар и бавно, делът на БПП от животозастраховане нараства от 12% през 2004 г. до 20,9% през 2016 г., а през 2019 г. 17,1% от БПП е генериран от животозастраховане.

От изчислените коефициенти на изпреварване се установява, че през по-голяма част от периода темповете на изменение на БПП в животозастраховането са по-високи от темповете на изменение на БПП от общо застраховане, но въпреки тези изпреварващи темпове БПП от общо застраховане многократно надвишава показателя за животозастраховането и се явява определящ за състоянието и развитието на застрахователния сектор. Влияние върху структурата на застрахователния пазар

в разглеждания период оказва и финансово-икономическата криза от 2008–2010 г.

На практика влошените показатели за заетост, икономическо развитие и доходи по време на кризата и посткризисното възстановяване действат задържащо на растежа на животозастраховането, който се свива до 15,3% през 2010 г. От дъното, достигнато тогава, до 2017 г. сме свидетели на увеличаване тежестта на животозастраховането в застрахователния пазар.

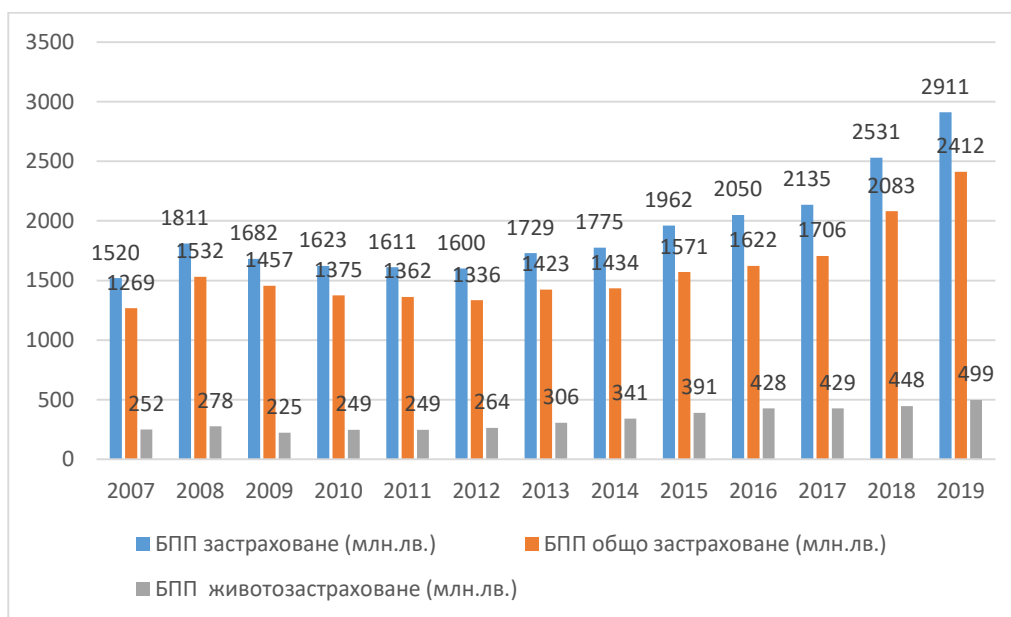
Таблица 1

БПП, БПП общо застраховане и БПП животозастраховане за периода 2007–2019 г.

Години	БПП (млн. лв.)	БПП общо застраховане		БПП животозастраховане	
		(млн. лв.)	(%)	(млн. лв.)	(%)
2007	1520	1269	83,4	252	16,6
2008	1811	1532	84,6	278	15,4
2009	1682	1457	86,6	225	13,4
2010	1623	1375	84,7	249	15,3
2011	1611	1362	84,5	249	15,5
2012	1600	1336	83,5	264	16,5
2013	1729	1423	82,3	306	17,7
2014	1775	1434	80,8	341	19,2
2015	1962	1571	80,1	391	19,9
2016	2050	1622	79,1	428	20,9
2017	2135	1706	79,9	429	20,1
2018	2531	2083	82,3	448	17,7
2019	2911	2412	82,9	499	17,1

Източник: КФН, собствени изчисления.

Фигура 1. БПП, БПП общо застраховане и БПП животозастраховане за периода 2007–2019 г.

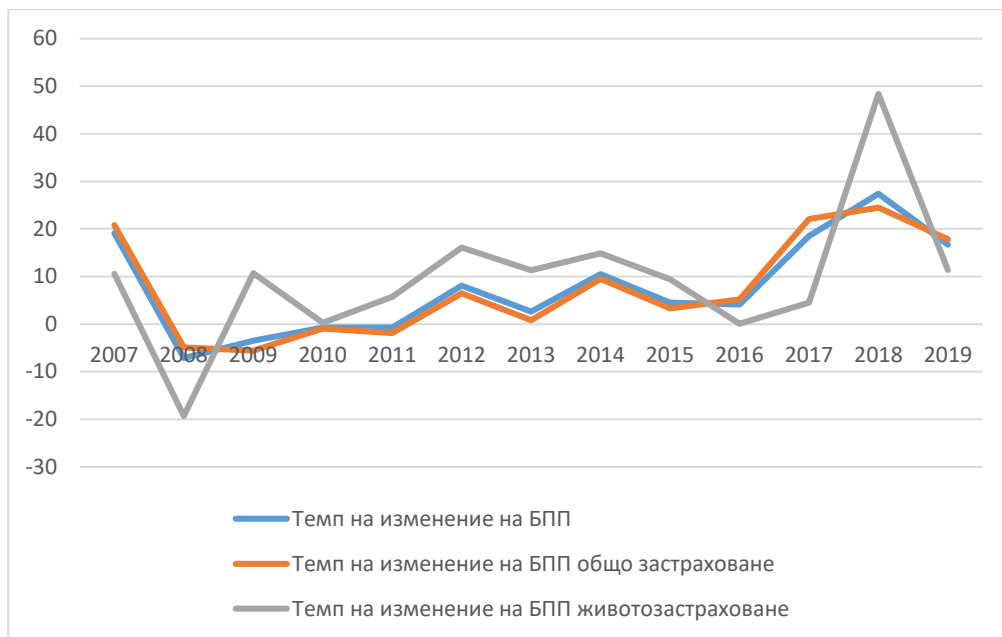
Таблица 2

Характеристики на динамиката на БПП за периода 2007–2019 г.

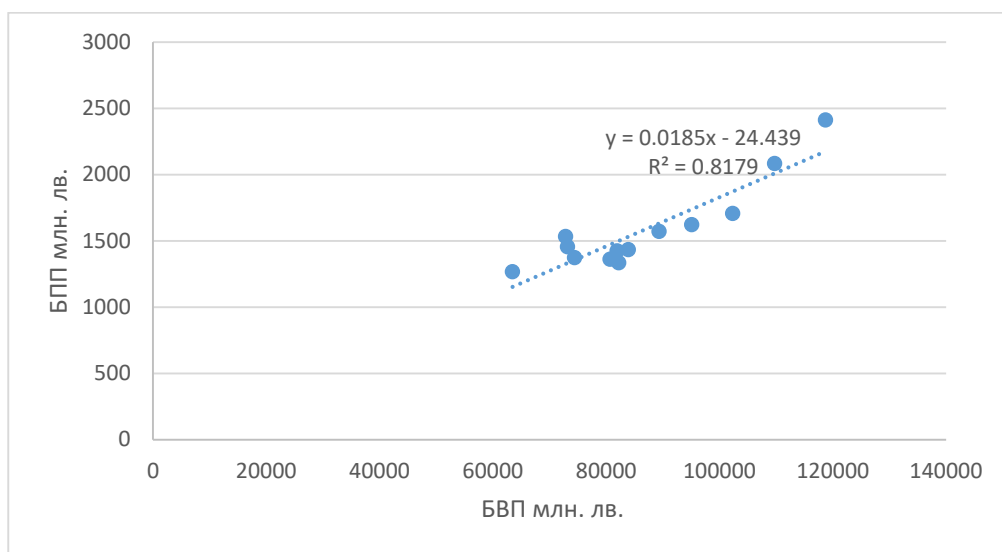
Години	Темп на изменение на БПП	Темп на изменение на БПП общо застраховане	Темп на изменение БПП животозастраховане	Коефициент на изпреварване
2007	19,1	20,8	10,6	1,97
2008	-7,1	-4,9	-19,3	0,26
2009	-3,5	-5,6	10,7	-0,53
2010	-0,7	-0,9	0,3	-3,56
2011	-0,7	-1,9	5,7	-0,33
2012	8,1	6,5	16,1	0,41
2013	2,6	0,8	11,3	0,07
2014	10,5	9,5	14,9	0,64
2015	4,5	3,3	9,4	0,35
2016	4,1	5,2	0,1	38,38
2017	18,5	22,1	4,5	4,91
2018	27,4	24,5	48,4	0,51
2019	16,7	17,8	11,4	1,56

Източник: КФН и собствени изчисления.

Линейният регресионен модел на зависимостта между БВП и БПП общо застраховане показва, че зависимостта между тях е много силно изразена – коефициентът на корелация $r = 0,904$ и коефициентът на детерминация $r^2 = 0,8179$. 81,79 % от вариацията в изменението на БПП от общо застраховане се дължи на динамиката на БВП и 18,21 % от вариацията е породена от действието на други фактори, които не са включени в модела. На всяка промяна в БВП с 1 млн. лв. съответства изменение на БПП в общото застраховане с 0,0185 млн. лв.

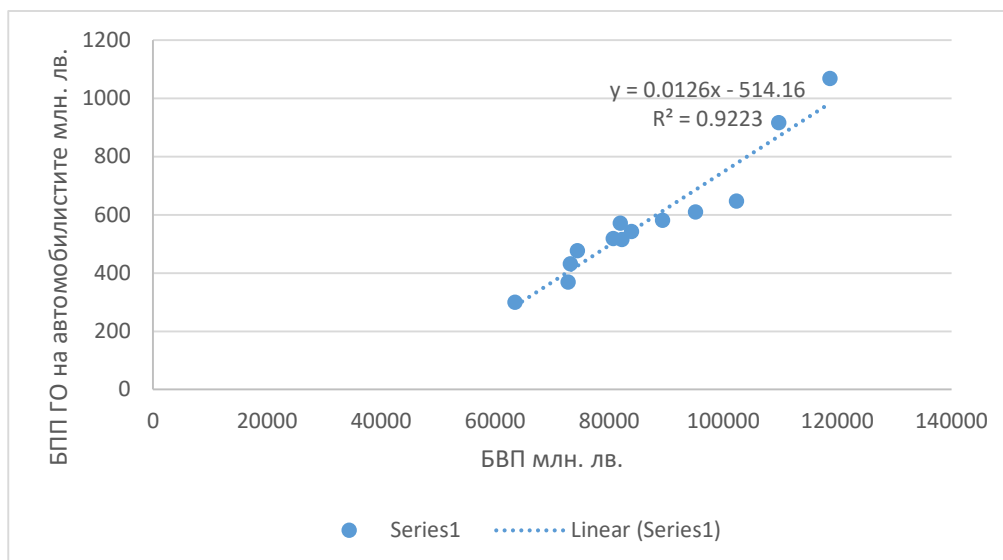

Фигура 2. Темп на изменение на БВП, БПП общо застраховане и БПП животозастраховане за периода 2007–2019 г.

Фигура 3. Линейна зависимост между БВП и БПП от общо застраховане

Линейният регресионен модел на зависимостта между БВП и БПП по Гражданска отговорност на автомобилистите показва, че зависимостта между тях е още по-силно изразена – коефициентът на корелация $r = 0,96$ и коефициентът на детерминация $r^2 = 0,9223$.

Фигура 4. Линейна зависимост между БВП и БПП по ГО на автомобилистите

4. Прогноза за ефекта от глобалната пандемия COVID-19 върху българския застрахователен пазар

През декември 2019 г. Китай информира Световната здравна организация, че в провинция Ухан е възникнала епидемия, предизвикваща пневмония с неизвестен произход. Бързо се установява, че причинителят е нов коронавирус, получил кодификация SARS-CoV-2 и причиняващ болестта COVID-19, водеща до сериозни симптоми и нерядко летален изход. На 11 март 2020 Световната здравна организация обявява COVID-19 за глобална пандемия поради високата заразност и влошената здравна обстановка по целия свят. Епицентърът на болестта се мести от Китай последователно към други държави и континенти – Иран, Италия, Испания, Великобритания, САЩ, Русия, Бразилия. Към края на месец май 2020 год. се отчитат над 5,5 млн. случаи на заболели в световен мащаб и над 350 хил. смъртни случаи (Worldometers.info, 2020). Тези показатели търпят промени в посока кумулативно нарастване, като за първи път на 25 май 2020 год. Бразилия изпреварва САЩ по случаите на летален изход за едно денонощие, което потвърждава пандемичния характер на COVID-19 и неговата силна вирулентност, особено в територии с висока гъстота на населението.

Ограниченията, прилагани повсеместно за спиране на разпространението на вируса – включително карантина, домашен отпуск, затваряне на фирми и забрани за пътуване, доведоха до значителни последици за световната икономика. Данните за измерване на тези ефекти все още се събират и обобщават, но наличните индикатори показват, че икономическата среда е драматично променена и влошена от месец февруари 2020 г. насам.

В публикуван в средата на май доклад презастрахователният брокер Willis Re (Willis Re Strategic & Financial Analytics, 2020) отбелязва стабилизиране на инвестиционните пазари със 7% импакт върху капиталовата база на големите презастрахователи, както и предварителна оценка на загубите на застрахователи и презастрахователи от Covid-19 в широк диапазон на консенсус от около 30–100 млрд. долара. Въпреки че БВП в световен мащаб се свива значително, застрахователните премии може да се задържат изненадващо слабо засегнати. Това вече е наблюдавано исторически, в периоди с комбинация от анемичен растеж на БВП, но значително увеличение на премиите.

Всъщност влиянието на пандемията върху застрахователния сектор зависи от няколко взаимосвързани фактори, сред които степента на заразност за вируса, броят на смъртните случаи пряко или непряко свързани с болестта, мерките на правителствата за ограничаване на

заразата, вкл. карантинни мерки и социална дистанция, икономическото влияние на здравната криза и правителствените действия (Clarkson, Vozman, & Shuter, 2020). В доклада на McKinsey от април 2020 г. се формулират комбинация от последици в резултат на пандемията, комбинация от разпространението на вируса и ефективността на здравните мерки и ефективността на правителствената политика за стопански рестарт и икономическо възстановяване (FitzGerald, Kwiatkowski, Singer, & Smit, 2020).

Прогнозирането на БПП по линейния регресионен модел $BПП \text{ Общо застраховане} = -24,439 + 0,0185 BВП$ се базира на представените сценарии за спад на БВП и извършена на тази основа оценка на очаквания БВП за 2020 г. В Таблица 3 са представени прогнози за контракцията на пазара на общо застраховане при различните сценарии за въздействието на пандемията върху икономиката на България. Първият сценарий – „свр̀хооптимистичен“ е предложен от Министерството на финансите при обявяването на извънредното положение в страната ни и първоначалната оценка на възможните негативни ефекти. При този сценарий се разглежда продължителност на активните правителствени действия за овладяване на кризата от 3 месеца. Следващите, по-умерени сценарии на спад на БВП с 5%, 7% и 9%, се базират на различни експертни оценки за пандемичния ефект върху малки и средни европейски икономики веднага след обявяването на карантина и социална дистанция в тях. При тях се тества продължителност на активните правителствени действия за овладяване на кризата от 4,5 и 6 месеца. Крайните сценарии на спад на БВП с 10% и 12% се базират на последни експертни оценки за пандемичния ефект във водещи икономики като САЩ, Германия, Испания и Италия, след двумесечни проведени карантинни мерки и очаквания за наличие на втори пик, налагащ по-тежки или леки активни правителствени действия за овладяване на кризата от 9 и 12 месеца.

Таблица 3

Прогнозни стойности за БПП общо застраховане за 2020 г.

Сценарии	Спад на БВП	Прогнозна стойност на БПП общо застраховане за 2020 г. млн. лв.	Оценка на темпа на изменение на БПП общо застраховане прогноза 2020 г. спрямо 2019 г. (%)
Свърхоптимистичен	-3%	2105,09	-12,7%
Оптимистичен	-5%	2061,18	-14,5%
Реалистичен	-7%	2017,275	-16,4%
Песимистичен	-9%	1973,367	-18,2%
Свърх песимистичен	-10%	1951,413	-19,1%
Екстремно песимистичен	-12%	1907,505	-20,9%

Източник: Собствени изчисления.

Особено важна за българското застраховане е застраховката “Гражданска отговорност, свързана с притежаването и използването на МПС“, която заема почти половината от целия БПП в общото застраховане. През разглеждания период brutният премиен приход по задължителната полица „Гражданска отговорност на автомобилистите“ като основен компонент на “Гражданска отговорност, свързана с притежаването и използването на МПС“ нараства три пъти и половина – от 299,24 млн. лв. до 1068,48 млн. лв. през 2019 г. Прогнозирането на БПП по ГО на автомобилистите по линейния регресионен модел $BPP_{GO_{авт}} = -514,16 + 0,0126BVP$ се базира на представените сценарии за спад на БВП и извършена на тази основа оценка на очаквания БВП за 2020 г.

Таблица 4

Прогнозни стойности за БПП ГО на автомобилистите за 2020 г.

Сценарии	Спад на БВП	Прогнозна стойност на ГО на автомобилистите за 2020 г. млн. лв.	Оценка на темпа на изменение на БПП ГО на автомобилистите за 2020 г. спрямо 2019 г. (%)
Свърхоптимистичен	-3%	936,2221	-12,4%
Оптимистичен	-5%	906,3173	-15,2%
Реалистичен	-7%	876,4125	-18,0%
Песимистичен	-9%	846,5077	-20,8%
Свърх песимистичен	-10%	831,5554	-22,2%
Екстремно песимистичен	-12%	801,6506	-25,0%

Източник: Собствени изчисления

Очакван спад от 12,4% до 25% би бил разрушителен за българския модел на общото застраховане, заради невъзможността да се изпълняват социалните функции на тази застраховка като защитата на пострадалите от ПТП. Съществува виждане, че задължителният характер на застраховката ГОА би предотвратил толкова големи спадове. Поради ефекта на субституцията обаче намаляването на обемите на други, доброволни линии на бизнес, би стимулирало ценова война и намаляване на цените едновременно с редуцирането на броя застраховани автомобили и в крайна сметка намаляване и на brutните премии.

В крайна сметка е напълно възможно прогнозираните сценарии за спад на brutните премии в общото застраховане и по застраховката ГОА да не достигнат тези екстремални стойности. Уникалната ситуация, на която сме свидетели понастоящем, е все още твърде неясна и е с потенциал да се развие в различни посоки.

Политиката и мерките за запазване на сектора минават пред задължителна подкрепа от надзорните органи както на национално, така и на европейско ниво. Всякакви опити за хеджиране на риска в подобни форсмажорни условия, вкл. чрез операции с опции и фючърси (Недев Т., 2014) (Simeonov, 2012), ще бъде обречено на неуспех поради идентичен ефект на COVID-19 върху капиталовите пазари и цените на борсово търгувани активи. Подобна реакция на пазарите бе маркирана с безпрецедентни показатели в енергийния сектор, където фючърсите за търговия с петрол тип WTI (West Texas Intermediate oil price benchmark) достигнаха отрицателна територия от -37,63 \$/barrel в края на април 2020 год. Останалите енергийни продукти (Недев, Т., 2015) не последваха подобна посока на продуктова девалвация, което се дължеше основно и на тяхната национална обвързаност с местните пазари, търсене, предлагане и правила за търговия през енергийната борса (Недев, Т., 2019).

Заклучение

В заключение може да се отбележи, че връзката между растежа на БВП и БПП в сектор Общо застраховане е изцяло позитивна с високи нива на корелация и детерминация (за периода 2009–2019 г.). От своя страна при оценка на ефекта от глобалната пандемия COVID-19 върху българския застрахователен пазар се установява, че при реалистичен сценарий спадът на БПП ще бъде с 18,2%, обвързано с рецесия от 9,0% за БВП на годишна база. Допълнително се аргументира прогноза, че спад в границите от 12,4% до 25% на БПП от задължителната застра-

ховка на автомобилистите „Гражданска отговорност“ (при посоченото ниво на рецесия за БВП) ще има разрушителен ефект за българския модел на общото застраховане. Това се дължи на невъзможността да се изпълняват социалните функции на тази застраховка като защита на пострадалите от пътнотранспортни произшествия и тяхното обезщетяване за причинени вреди и страдания.

Използвани източници

- Adams, M. A. (2005). The historical relation between banking, insurance, and economic growth in Sweden: 1830 to 1998. Swansea, Wales. Изтеглено на 5 3 2020 г. от <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/163044/adams%20mike%202605.pdf?sequence=1>
- Arena, M. (2006). Does insurance market activity promote economic growth? A cross-country study for industrialized and developing countries. *World Bank policy research working paper, WPS4098*.
- Bahadir, B., & Valev, N. (2015). Financial development convergence. *Journal of Banking & Finance, 56*, 61-71.
- Catalan, M., Impavido, G., & Musalem, A. (2000). Contractual savings or stock markets development: which leads? *Catalan M, Impavido G, World bank policy research paper 2421, 2421*.
- Clarkson, R., Bozman, C., & Shuter, W. (2020). *Scenario analysis of the COVID-19 pandemic*. London: WTW. Изтеглено на 22 5 2020 г. от <https://www.willistowerswatson.com/en-GB/Insights/2020/05/scenario-analysis-of-the-covid-19-pandemic>
- Fink, G., Haiss, P., & Mantler, H. (2005). The Finance-Growth Nexus: Market Economies vs. Transition Countries. *Europainsitut, Working Paper(64)*.
- FitzGerald, A., Kwiatkowski, K., Singer, V., & Smit, S. (2020). *An instant economic crisis: How deep and how long?* McKinsey Strategy and Corporate Finance. Изтеглено на 22 5 2020 г. от <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/an-instant-economic-crisis-how-deep-and-how-long#>
- Gaff, M. (2000). Socio-Economic Factors and the Finance-Growth Nexus. *Swiss Institute for Business Cycle Research, Working Paper No. 53*.
- Goldberg, L. S. (2007). Financial sector FDI and host countries: New and old lessons. *FRBNY Economic Policy Review, March*.

- Goldsmith, R. W. (1969). *Financial Structure and Development*. New Heaven: Yale University Press.
- Haiss, P., & Sümegi, K. (2008). The relationship between insurance and economic growth in Europe: a theoretical and empirical analysis. *Empirica*, 35(4), 405–431.
- King, R., & Levine, R. (1993A). Finance and growth: Schumpeter might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108, 717–737.
- King, R., & Levine, R. (1993B). Finance, Entrepreneurship and Growth. *Journal of Monetary Economics*, 32, 513-542.
- Kugler, M., & Ofoghi, R. (2005). Does insurance promote economic growth? Evidence from the UK. (U. o. Paper, Ред.) Изтеглено на 5 3 2020 г. от <http://repec.org/mmfc05/paper8.pdf>
- Levine, R. (1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. *Journal of Economic Literature*(35), 688-726.
- Ranade, A., & Ahuja, R. (2001). Impact on saving via insurance reform. *Indian Council for Research on International Economic Relations. Working paper*, 67.
- Rioja, F., & Valev, N. (2004). Finance and the Sources of Growth at Various Stages of Economic Development. *Economic Inquiry*, 42(1), 127-140.
- Rousseau, P., & Vuthipadadorn, D. (2005). Finance, Investment and Growth: Time Series Evidence from 10 Asian Economies. *Journal of Macroeconomics*, 27, 87-106.
- Schumpeter, J. A. (1911). *A Theory of Economic Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press. .
- Simeonov, S. (2012). *Financial Derivatives*. V. Tarnovo: ABAGAR.
- Solow, R. M. (1957). Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*, 39(3), 312-320.
- Wachtel, P. (2001). Growth and finance: what do we know and how do we know it? *Intrnational Finance*, 4(3), 335–362.
- Ward, D., & Zurbruegg, R. (2000). Does Insurance Promote Economic Growth? Evidence from OECD Countries. *The Journal of Risk and Insurance*, 67(4), 489-506.
- Webb, I., Grace, M., & Skipper, H. (2002). The effect of banking and insurance on the growth of capital and output. *Center for risk management and insurance working paper*, 02(1).
- Willis Re Strategic & Financial Analytics. (2020). *Covid-19 & (re)insurers' financial strength*. Willis Re. London: Willis Re. Извлечено от <https://www.willistowerswatson.com/-/media/WTW/Insights/2020/04/COVID-19-Reinsurers-financial-strength.pdf?modified=20200423002614>

- Worldometers.info. (22 5 2020 г.). *Worldometers COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC*. (Worldometers.info, Редактор) Изтеглено на 22 5 2020 г. от [Worldometers.info/coronavirus/](https://www.worldometers.info/coronavirus/)
<https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- Герунов, А. (2014). Връзки между финансовия сектор и икономическия растеж при високи нива на финансово развитие. *Икономически изследвания*, 2.
- Ерусалимов, Р., & Василев, В. (2018). *Икономика на застраховането*. Свищов: АИ "Ценов".
- Недев, Т. (2015). Има ли пазар на електроенергия в България? *Икономическа мисъл*, 3, 3-20.
- Недев, Т. (2014). *Базови стратегии с опции и фючърси*. София: Издателски комплекс - УНСС. doi:ISBN: 978-954-644-995-5
- Недев, Т. (2019). Българската независима енергийна борса – възможности за управление на риска. *Народостопански архив*, 2, 33-43.

Стоян Проданов е доцент в катедра „Финанси и кредит“ на СА „Д. А. Ценов“. Неговата докторска дисертация е в областта на капиталовото бюджетиране. **Научни интереси:** инвестиции, риск мениджмънт, управление на портфейла, управление на общозастрахователното дружество, анализ „ползи–разходи“.

ORCID: 0000-0002-3657-6111

Стефан Станимиров е асистент в катедра „Финанси и кредит“ с докторска дисертация в областта на финансово-икономическата оценка на проекти. **Научни интереси:** анализ „ползи–разходи“, финансово управление на проекти в културния туризъм, застрахователна защита и банково застраховане.

ORCID: 0000-0002-5724-5522

ISSN 0323-9004

Народно стопански архив

Свищов, година LXXIII, книга 2 - 2020

Фрагменти от живота и творчеството на основоположника на академичното образование по застраховане в България

Развитие на българския застрахователен пазар – кризисни предизвикателства на десетилетието

Практики по управление на тежестта на персонала в предприятията в България и Косово

Дигитализация и устойчивост – възможности и предизвикателства пред застрахователния сектор

Изследване и прогнозиране на дълговата тежест на страните от Европейския съюз: задава ли се нова дългова криза в Европа?

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Георги Иванов – зам. главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Румен Лазаров
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Пресияна Ненкова

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Ректор на Финансовия университет при Правителството на Руската федерация – федерална държавна образователна институция за професионално образование, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Проф. д-р Кен О'Нийл – Почетен професор към Департамента по маркетинг, предприемачество и стратегии на Университет Ълстер, Северна Ирландия и председател на борда на директорите на Школа за социални предприятия в Ирландия.

Проф. д-р Ричард Торп – Професор по развитие на управлението, Бизнес школа на Университета Лийдс, Великобритания.

Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Ректор на Молдовската академия за икономически изследвания, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Ректор на Одеския държавен икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Ректор на Умански национален аграрен университет (Украйна).

Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Ректор на Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман“ (Украйна).

Проф. д-р ик.н. Андрий Крисоватий – Ректор на Тернополски национален икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Супервайзор на докторски програми в областта на счетоводството и финансите в университета Валахия – гр. Търговище, Румъния, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Доц. д-р Мария Кристина Стефан – Директор катедра „Мениджмънт – Маркетинг“, Университет „Валахия“ - гр. Търговище, Румъния.

Доц. д-р Анисоара Дуика – Катедра „Мениджмънт“, Университет „Валахия“ – гр. Търговище, Румъния.

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор на български език

Ст. преп. Венцислав Диков – координатор и ръководител на екипа за превод, стилев редактор и преводач

Ст. преп. д-р Петър Тодоров – преводач и стилев редактор

Ст. преп. д-р Маргарита Михайлова – преводач и стилев редактор

Ст. преп. Румяна Денева – преводач и стилев редактор

Ст. преп. Иванка Борисова – преводач и стилев редактор

Деяна Веселинова – технически секретар

Благовеста Борисова – графичен дизайн и уеб публикуване

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров“ 2

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор

☎ (+359) 889 882 298

Деяна Веселинова – технически секретар

☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg

Благовеста Борисова – компютърен дизайн

☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg

© Академично издателство „Ценов“ – Свищов

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXIII, КНИГА 2 – 2020

СЪДЪРЖАНИЕ

Нено Павлов, Радослав Габровски

Фрагменти от живота и творчеството на основоположника на академичното образование по застраховане в България /3

Стоян Проданов, Стефан Станимиров

Развитие на българския застрахователен пазар – кризисни предизвикателства на десетилетието /15

Галина Захариева, Дритон Сюлча

Практики по управление на тежестта на персонал в предприятията в България и Косово /33

Йелена З. Станкович, Йовица Станкович, Зоран Томич

Дигитализация и устойчивост – възможности и предизвикателства пред застрахователния сектор /48

Димчо Ивелинов Шопов

Изследване и прогнозиране на дълговата тежест на страните от Европейския съюз: задава ли се нова дългова криза в Европа? /65